

N. PETRAȘCU

NOI IN 1892

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CONFERINȚĂ

No 228 (P. T.) 4 Iunie 1892

N. PETRAȘCU

NOI IN 1892

CONFERINȚĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCURESCI
TIPOGRAFIA **GUTENBERG**, JOSEPH GÖBL
23, Strada Dómei, 23
1892.

NOI IN 1892

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ ÎN SALA ATENEULUI ÎN ZIUA
DE 26 APRILIE A. C.

Doamnelor și Domnilor,

S'a deschis în fața d-v. un proces de idei, de păreri asupra stării noastre intelectuale, cum am zice asupra gradului de înțelepciune a românilor, în 1892. D. Hajdeu, cel d'intêi conferențiar, în privința aceasta, a caracterizat generația noastră de copilăroasă, cum că adică noi rominii în 1892 am fi copii, o națiune-copil, cum zice d-sa, și ne-a adus ca probe pentru aceasta egoismul nostru românesc, invidia dintre noi, egalitarismul românesc și spiritul nostru de imitare, bazat acest spirit de imitare pe zolismul, ce a intrat în gustul nostru literar și pe pesimismul, de care e îmbibat creerul nostru.

D. Odobescu ne-a luat oare-cum apărarea cauzei, a procesului nostru, și începând prin a afirma cum că

n'am fi copii, adică o națiune-copil, ne-a demonstrat cu toate acestea că copilăria — adică vîrsta copilărească a omului, n'ar fi așa de rea pe cât se pare, și că dacă nu e bună complet, ea atîrnă de la creșterea rea ce i se dă în școale, decî a crezut d. Odobescu să ne dea *un leac contra copilăriei* prin o lecție, prin o «rețetă» pedagogică, cum o numea d.-sa. Mărturisesc domnilor, că n'am înțeles pe d. Hăjdeu, — și mă voi încerca a vă arăta că nici nu se poate înțelege; — vă mărturisesc că n'am înțeles — în alt sens — nici pe d. Odobescu. Atît unuia cît și altuia, le datorim fiecare din noi toată iubirea și tot respectul, fiind amîndoi două figuri mari contemporane în literatura noastră, meritele și monumentele literare ale cărora nu le poate contesta nimeni. Dar, d.-lor, nici iubirea, nici respectul nu pot să ne împiedice și nu trebuie să ne împiedice de a cerceta, într'o problemă dată, unde e adevărul. Un mare scriitor și filosof francez zice că în fie-care om sunt 2 oameni, unul e omul cu conveniențe, cu dragoste, cu respect de oameni și de lucruri, cel de al doilea e omul cercetător de adevăr și numai de

adevăr, fără alte preocupări străine adevărului. Aci eă cat a fi omul din urmă. Dar, domnilor, judecând drept, adevărul însuși respectează, și respectează mai mult decât o venerație imbecilă, care crede că nume ilustre ca al d-lor Hajdeu și Odobescu ar putea fi știrbite prin o lumină mai mare d'imprejul ideilor lor. Nu, domnilor, un d. Hajdeu n'are trebuință de protecția unor ast-fel de capete seci care nu înțeleg nimic din gloria reală a unui om. Figuri de mărimea domniilor lor trăesc mai bine în atmosfera adevărului sincer ca în mediul lor firesc și legitim.

Am zis, d-lor că n'am înțeles pe d. Odobescu — în conferința căruia nu am a intra de loc — fiind-că d-sa, fie după atitudinea, fie după titlul conferinței sale intitulată: *Un leac contra copilăriei*, conferință care venea o săptămână numai după conferința d-lui Hajdeu cu concluzia că sintem o națiune-copil, fie în fine, după exordiuul chiar al d-lui Odobescu, ne am așteptat să vedem rupind o lance contra argumentărei d-lui Hajdeu. D. Odobescu însă lasă deoparte obiectul conferinței d-lui Hajdeu, și se ocupă numai de com-

parația care o făcea d. Hajdeu, adică de copilărie propriu zis. Dar d-lor, cînd d. Hajdeu învinuia pe poporul român c'ar fi invidios și necopt ca un copil, acuzarea se îndrepta în contra poporului român și cuvîntul *ca un copil* era un termen de comparație numai, care chiar cînd n'ar fi fost exact în comparație, afirmarea că poporul român e invidios, egoist și cele-l'alte tot remînea. Aci, în această afirmare, era capul de acuzare al d-lui Hajdeu; aci, contra acestei afirmări trebuia cred, îndreptată apărarea d-lui Odobescu. Cine-va zice lui X: furi întocmai ca un bandit, iar alt-cineva care voind a apăra pe X răspunde: să mă er-tați banditul nu fură, acest alt-cineva n'ar apăra de loc pe X. Cam așa a făcut d. Odobescu: D-sa a eșit ca un atlet în arenă, ne-anunțat că are de gînd să răstoarne argumentarea d-lui Hajdeu, întinde arma, vizează și dă... dă, ca să zic așa, în umbra d-lui Hajdeu. Iată de ce am zis că n'am înțeles pe d. Odobescu, fiindcă era o contrazicere între atitudinea sa și între cele ce ne a spus. Cit despre conferința sa, în ea însăși, n'am trebuință să mai spun c'a fost

prea frumoasă și prea instructivă ca tot ce face d. Odobescu.

Să trecem acum și să discutăm pe larg cu d. Hajdeu. Domnilor, cuvântul de națiune copil cu care ne caracterizează d. Hajdeu nu are aici sensul obicînit pe care 'l știm cu toții, cum că adică suntem un popor nou în civilizație, față cu alte popoare mai vechi. În acest înțeles d. Hajdeu ne-ar fi spus o banalitate, un truism, cum zice francezul, de care suntem încredințați, că nu e capabilă o minte atât de ascuțită ca a d-sale. D. Hajdeu prin cuvîntul copilărie a înțeles un caz, un moment de boală a poporului nostru, în 1892. Fiind-că învederat istoria ne arată că și popoarele pot să înfățișeze momente de degenerare, de copilărie și că une-orî aceste momente pot înfățișa un caracter de boală cum o dovedesc epidemiile de afecții cerebrale din evul meziu. Am căutat d-lor, să precizez înțelesul cuvîntului d-lui Hajdeu, *copilărie*, fiind-că în discuții de natura această limpezimea lucrurilor e de rigoare.

Părerea d-lui Hajdeu că suntem o națiune-copil e trasă, cum zisei, din faptele că am fi invidioși și egoiști,

egalitari și imitatori, realiști și pesimiști. C'am fi invidioși și egoiști noi români, mi se pare observații nedrepte. C'am fi egalitari și imitatori mi se pare observații drepte, dar că din cauza egalitarismului nostru, din cauza imitațiunei noastre am fi copii, aceasta iar mi se pare nefundat. Ceea ce dar 'mă propun a vă vorbi aici se mărginește mai mult în contra părții a doua a conferinței d-lui Hajdeu, adică că egalitarismul observat printre români și că spiritul lor de imitare n'ar constitui nici de cun, credem, caracterele unei copilării bolnăvicioase. Despre invidia și egoismul românilor nu cred a avea trebuință să mă opresc, fiind bine cunoscut și de toată lumea că românul nu e și n'a fost nici egoist nici invidios, din potrivă, în trecut ca și azi bunătatea caracterului lui, blândeța, îmbrățișarea, îngăduiala, iertarea, ospitalitatea lui proverbială l'au caracterizat deplin, și unde sunt aceste însușiri calde ale inimii nu pot trăi asprimile invidiei și egoismului strămt. Probă e despre aceasta, dacă mai trebuie o probă, că românul trăește în casă la el și se împacă ca nici o altă nație pe lume cu alături străini vrăjmași in-

tereselor și rasei lui, străini care 'i
 aŭ luat comerțul, care 'i aŭ luat u-
 zufructul în mare al pământului, care
 'i aŭ luat industriile, adică toate is-
 voarele de avuție, — care 'i aŭ luat
 adesea și 'i va lua în parte și cârma
 Statului. Iar el, românul invidios și
 egoist, după d. Hajdeu, nu ș'a lăsat
 de cât munca câmpului, adecă бага-
 tela de 16 ceasuri pe zi de vară, cu
 mijlocul îndoit, pârlit, ars de soare
 și hrănit cu iarbă și apă de scursoare.
 Or fi în București o mie două de inși și
 prin districte câte 100 de inși invi-
 dioși, meschini, urându-se și pismu-
 indu-se între ei, pândindu-se și do-
 rindu-și moartea ca animalele sân-
 geroase, dar aceștia și aŭ explicația
 lor, fiind mai toți din acele straturi
 suprapuse ale lui Eminescu care
 n'aŭ conștiință de nimic și pe care nici
 frumosul splendid, nici binele ade-
 vărat nu 'i mișcă și nu 'i scutură de
 păcatele vitregiei înăscute în ei. A
 trage însă caracterul general, că româ-
 nul în deobște e invidios egoist numai
 din faptul că aŭ văzut aceste coji ale
 românului, e nedrept.

Dar, domnilor, nedreptatea d-lui
 Hajdeu e încă și mai mare de cât a-
 tăta, căci d-sa nu numai că vede co-

lorile răsturnate ale lucrurilor, apoi chiar din ceea ce e calitate, din ceea ce e bărbăție românească, d-sa ne face un indice de copilărie. Românul e egalitar, zice d. Hajdeu, deci românul e copilăros. Da, domnilor, românul e egalitar din fire, în casa sa, în haina sa, în hrana sa, până și în danțul lui, hora, unde toți intră nepoftiți și unde joacă de la o laltă împreună. Dar egalitarismul românului e un ideal către care tinde democrația modernă în curentul ei impetuos, și noi pentru că corespundem prin chiar însușirile sufletului nostru acestui curent de civilizație suntem copii? Suntem copii, fiind-că simțim așa cum 'și propun să simtă în viitor atâtea popoare mai înaintate? Suntem copii, fiind-că corespundem prin firea noastră principiilor celor mai drepte și teoriilor celor mai frumoase? O Doamne, eă mă confund din ce în ce mai mult. Dar privește, d le Hajdeu, în jurul dumitale în Europa, unde merg toate popoarele, unde năzuesc toate doctrinele?, și încreditează-te că în calitatea asta, românul e departe de a fi copil, din contra e mai matur de cât pare.

Dar punctul de căpetenie al confe-

rinitei d. lui Hajdeu și poate cel care l'a și făcut să se gândească la subiectul conferinței sale e punctul din urmă, adică pesimismul și realismul nostru, generalizat în lumea noastră imitătoare de lucruri streine, cum imită copiii, zice d. Hajdeu. Aici este cuvântul unde d. Hajdeu mi-a părut surprinzător, ca să nu zic alt-fel, și care m'a făcut să'l cred că nu mai e contimporan cu noi din punctul de vedere al științei actuale asupra legilor dezvoltării popoarelor. Copilul imitează, românul imitează, deci românul e copil. Dar, domnule Hajdeu, imitarea copiilor e mai mică științificește de cât imitarea oamenilor mari, și imitarea popoarelor mari și bătrâne e mai mare de cât imitarea popoarelor mici, mult mai mare. Cine nu știe că epocile cele mai înfloritoare ale popoarelor au fost acele când s'au imitat mai mult: ce e secolul lui August, ce e renașterea franceză de cât imitări și iar imitări. E în idei acelaș comerț care e și în produsele țérilor. Mai avută, mai înaintată țară ești, mai mult cumperi, mai sêracă mai înapoiată țară ești, mai puțin cumperi: balanța comerțului din vechia economie politică nu mai are

înțeles nici în idei. Imităm unele idei, imităm unele curente, fiind-că suntem în mișcarea generală europeană, în transacțiile mari ale lumii. Acum 50 de ani imitam cu mult mai puțin fiind-că creșterul nostru de națiune nu era în curentul mișcării apusene. Atunci nu erau nici începuturi de dramă ori comedie națională la noi, atunci nu exista de la o altă, nici un Alexandri, nici un Eminescu, nici un Bălcescu, nici un Bolintineanu, nici un Creangă, nici un Slavici, nici un Maiorescu, nici un Carp, nici un Hajdeu, nici un Odobescu, toți care au încarnat elementele trainice ale limbii romine; atunci nu exista în arte—pentru a nu vă cita nume mai bêtine, — nu exista nici un Mincu care adună elementele arhitecturii noastre mai vechi și le fixează în clădiri zilnice, nici un Mirea care țî cristalizează legende ori istorie românească, nici un Grigorescu, nici un Georgescu, nici un Ștefănescu, adică nimeni, din cei ce ridică azi marele monument al rominismului în idei și arte.

Deci, cînd în mijlocul unei mișcări de natura aceasta găsești și imitari și le scoți numai pe ele în

evidență, atunci nu ești drept. Apoi chiar faptul în sine al imitării este un principiu înăscut în om, cel mai puternic pe care se reazimă progresul lumii și fără de care am rămâne staționari, copii. Dacă azi Franța imită pe Germania în o sumă de idei generale nu e din cauză că Franța e copilă, e din cauză că comerțul de idei e mare, acolo. Fără imitare popoarele ar rămâne foarte sărace, mai ales popoarele mici cum e al nostru, unde după Renan, scriitorul francez, nu se poate produce idei originale multe și mari, fiind că această originalitate stă în raport cu teritoriul țerei și numărul populațiunei. Dar d. Hajdeu are aerul încă de a ne zice că noi imităm inconștient, luăm lucruri de la popoare bătrine care au trecut prin multe faze mai înainte de a ajunge la gradul lor de cultură, cu alte cuvinte noi ne îngrijim numai a ne face un fel de virf de civilizație fără a ne gândi și la bază, la întreaga serie gradată prin care au trecut aceste popoare pe care le imităm. E azi d-lor, o frază stereotipă a școlii istorice: ca să ajungi la o adevărată cultură trebuie să treci prin toate treptele prin care au trecut civili-

sațiile înaintate. Ei, domnilor, dacă ne am ținea strict de aceasta, adică de ceea ce ne sfătuește și d. Hajdeu, ar trebui să luăm lucrurile d'a capo, de la cele d'întii rudimente de civilizație și progres prin care au trecut sute de ani alte popoare, în vremea cînd noi rominii nu ne puteam gîndi la cultură, căci eram vecinic și în orî-ce moment cu arma în mînă, întru apărarea cotropitorilor care voiaū să ne șteargă după fața pămîntului. Ar trebui în politică să trecem prin cele d'întii rudimente de libertate prin care au trecut englezii, acum 300 de ani, în filosofie, să începem cel puțin de la Tales, în matematici asemenea; ar trebui să fi făcut drumurile noastre de fer mai întii cu cai pentru că așa le-au avut englezii, căci numai așa zice-se am fi putut da poporului nostru educația treptată a civilizației. Acest sistem, d'lor, este azi în știința legilor desvoltării popoarelor o aberațiune. Națiunile mai noi, națiunile proaspete în civilizație, au un mod deosebit de desvoltare decît cele mai vechi. Cele noi se schimbă complect din generație în generație, cum se schimbă tablourile într'o paletă.

ramă, într'un siroscop al cărui resort 'l învirtești: acum vezi o vale verde, acum vezi un colț de mare; pe cînd popoarele cele vechi se schimbă pe nesimțite ca elementele dintr'o bună dioramă: te uiți în ea, și nici nu simți cum se transformă priveliștile, numai la capăt, la sfîrșit vezi schimbarea.

Noi românii, ca și Rușii, ca și Bulgarii și ca și alte popoare noi, suntem alții de cît eram acum 50 de ani, și vom fi alții, peste 50 de ani. Englezii, Francezii, Germanii se găsesc și ei ca noi și se găsesc și azi față cu alte civilizații mai vechi de cît ale lor. Ei n'aũ început spre pildă în sculptură prin a trece prin statuaria egipteană ca să ajungă la cea greacă, nici grecii și romanii n'aũ săpat, spre pildă pămîntul cu instrumente de piatră ca înainte-mergătorii lor. Ideile originale ale popoarelor mai vechi trec în stare culminantă la popoarele mai noi, și e firesc lucru de oare-ce popoarele noi mai aũ pe lângă sēmânța ideilor și roadele lor. Științificește vorbind, d-lor, în fie-care popor e înăscut ceva ca asemănare cu strămoșii, ccu cei mai vechi, cum e înăscut în fie-care dintre noi individual o asemănare

cu părinții noștri; în acelaș timp e înăscut și ceva ca deosebire, căci multe lucruri care le fac părinții, nouă nu ne mai plac. Principiul de asemănare se chiamă în știință principiul *permanent*, celălalt de deosebire se chiamă principiul *variabil*, schimbător. Popoarele bătrîne ca și indivizii bătrini țin mai mult la principiul permanent, la principiul stabil la vechile moravuri; popoarele tinere, ca și indivizii tineri țin mai mult la principiul schimbării, la principiul înoinței. Bătrînii fie popoare, fie indivizi sunt deprinși cu chipul lor de vedere, cu felul lor de gândire și de viață și le vine greu să schimbe; cei tineri, din potrivă se irită în fața ideilor rutinare, τῶν πατέρων, și simt trebuință de ceva nou. Ei trag înainte forma progresului, în timp ce ceilalți, bătrînii, țin mai din greu și câte odată pun bețe în roate. Și atât uni cât și alții fac bine, și amîndouă formele de bine sunt necesare unui progres durabil. Așa dar într'un popor tiner în civilizație principiul schimbării, a preminirii înoinței e mai puternic ca și în omul tiner.

Socialismul, o idee nouă, în forma

ei de azi, vedem că prinde rădăcină în Rusia, în Germania, țări relativ mai noi, de cât în Franța sau Anglia.

La noi rominii intervine încă și altă lege particulară întru explicarea repezilor transformări sociale și politice din veacul acesta. Noi am avut, din pricina luptelor necurmăte ce trebuia să ne păstreze teritoriul, am avut o perioadă de permanență lungă, adică am fost staționari mai bine de 15—16 secole. În acest interval de vreme se cocea latent vigoarea unei perioade contrarii, unei perioade de variabilități, de schimbări vii și largi, și ca un om ținut mult timp în nemișcare, poporul nostru a simțit trebuință când s'a găsit liber de a cheltui pe o scară largă și vie activitatea sa înăbușită atâta amar de timp. În fața acestor legi naturale a spune că suntem copii când le îndeplinim este un nou sens, aplicarea lor nu probează că suntem în copilărie ci probează din contra că suntem pe cale normală de desvoltare. Ceea ce am onoarea a înainta aici, sunt azi lucruri elementare din toate cărțile de sociologie. Acum neapărat, că curentul impetuos al progresului nostru

își are și el păcatele lui, fiind-că nu e nimic pe lume absolut bun, cum nu e nimic pe lume absolut rău. Ceea ce căutăm și caută geniul unui popor ursit de a trăi, este ca numărul avantajelor să întrecă numărul dezavantajelor și să ne găsim astfel mergind înainte. În starea în care ne aflăm azi, nu cred că e un singur om care să zică că nu suntem în progres cu ceea ce eram acum 20 de ani numai, afară poate de spiritul puternic dar câte odată paradoxal al d-lui Hajdeu. Nu-î vorbă, sunt oameni care contestă chiar progresul în sine, dar aceștia sunt rare excepții de care lumea nu ține seamă. Așa mi-aduc aminte cum într'o seară am ascultat pe un polonez de o cultură extraordinară, dar c'un suflet blazat până la măduvă, care râdea cu mult spirit de cuvântul progres. Eram într'un vapor italian, pe coastele Adriaticei. Cu toate că ne aflam prin Octomvrie, seara era de o dulceață nesfârșită și ne așezasem toți călătorii să privim în tăcere cerul transparent și limpede, și luna, ale cărei raze abia tremarău pe suprafața calmă ca de gheață a mării, atât era de liniștită. Tovarășul nostru de călătorie, Polo-

nezu, era încunjurat de o întreagă societate de călători care 'l cunoșteau de mai înainte și 'l ascultau cu mult interes. După ce ne vorbi de Italia și de cultul ce el avea pentru țara aceasta, sări așa, fără vr'o aparentă legătură de vorbe la cuvântul progres. Asupra căruia vorbi neîntrerupt de nimeni mai bine de un ceas, într'un fel de fraze rupte și reluate din timp în timp. Când se sculă ne aruncă fraza următoare : « între Italia și America, necontestat că America e în progres cu toate acestea dacă s'ar întâmpla un cataclism omenesc, o epidemie care ar face să dispară oamenii din Italia și din America ș'ar veni alții în urmă, de sigur că aceștia ar clasa în locul I-iu pe Italia cu monumentele ei splendide și nu pe America ». Și polonezul poate avea dreptate căci cuvântul progres are multe însemnări. Cu toate acestea progres în înțelesul cel mai adoptat, înseamnă putere, adică, dintre doi oameni cel mai în progres va fi cel mai puternic. Dintre România de acum 30 de ani și România de azi, cea de azi e mai în progres, fiind mai puternică. — Deci suntem mai puțin o națiune copil de cât eram acum 30 de ani.

Dar, domnilor, să intrăm chiar la buba lucrului cum crede d. Hajdeu, la zolismul și pesimismul nostru, adică la ceea ce dovedește că imităm în mod inconștient, și să vedem de aproape: constitue ele aceste două caractere contimporane ale noastre un rău, și prin urmare un semn de copilăria noastră? Din punct de vedere general al imitării, am văzut cum stau argumentele, să vedem acum lucrul în specie, cum se zice.

Domnilor, curentul mare care domnește azi în spiritele Europei, știe toată lumea, e curentul științific, curentul pozitiv. Toată activitatea omenească pornește din observație din ceea ce cade sub simțuri și se poate controla prin simțuri. Metafizica, idealismul transcendent, himerile fantastice, eresurile, credințele par pe cât cu putință înlăturate din mai toate manifestările muncii omenești. În adevăr, n'a fost nici o epocă unde natura văzută, simțită să fie studiată mai mult de capete geniale în laboratorii, în cabinete zi și noapte, întrebând această natură, cercetând'o, spre a'î scoate tainele ce stau ascunse în ea: mineralogii, botanicii, biologii, chimiștii, psico-fiziologii toți

pândesc la țesătura, la mișcările atomului spre a-l surprinde în secretele lui cele mai întinse. Natura și iar natura în toate. În arte, toți se apropie de ea, o imită, o surprind. Pictura, sculptura stau vecinic alături de ea. Până și în arta cea mai puțin apropiată de natură, în muzică: Wagner substituie natura, cu armonia ei multiplă, îndepărtând dueturile ridicole de mai înainte, când 2 inși, în două stări sufletești deosebite cântau la o altă pe aceeași melodie, — îndepărtând în mare parte chiar corurile și făcând ca muzica să corespundă în totul unei situații, adică când zice un actor pe scenă că i se rupe inima, atunci să fie în toată orchestra o adevărată rupere de inimă, iar nu numai hangul monoton și adesea nefiresc de mai înainte. Când zic, că totul e cuprins de acest curent al timpului, când omul s'a pus la luptă dreaptă cu natura dând ce dă și ea aproape, când s'a părăsit lumea fantastică unde se mai complăce azi numai orientatul staționar, din pricină că în fantazie nu e mișcare anevoioasă a creierului, — atunci trebuia ca și literatura să se resimtă și să oglindească ea însăși acest aspect general

al lumii. Romanul, poezia, nuvela au început să ne dea și ele omul așa cum e în fond, și nu cum ar trebui să fie, adică cum 'l dădea mai înainte închipuirea numai, căci astăzi avem trebuință de bărbăția adevărului peste tot.

Ei bine, domnilor, trebuia ca acest șivoiu, această mreață universală să ne ia și pe noi românii. Această evoluție omenească venea cu puterea unei cataracte și aducea o întreagă lume nouă.

Noi românii, în baza principiului variabilității de care vorbii adineauri, trebuia să fim înrîuriți de curentul pozitivist, realist. Și inădevăr fie prin preferințele noastre de citire, fie chiar prin puținele noastre produceri literare suntem pozitivisti, realiști; și în arte și litere naturalisti, adică zoliști cum ar zice d. Hajdeu, apăsind ceva cam prea mult asupra acestei înclinări ale noastre. Avem și noi în marginile posibilului oameni de știință distinși, laboratorii și institute științifice care ne fac onoare, licee reale, și un început de artă și literatură naturalistă, adică bazată pe observare mai mult decât pe imaginație: Poezii noștri, nuveliștii

noștri, pictorii și sculptorii noștri, trec observațiile lor de deasupra lumii prin temperamentele lor și ni le dau în formă de poezie, de nuvelă, de comedie, de artă plastică.

Ceea ce ar fi de observat asupra unui astfel de curent realist care vine și ne domină, este de a vedea dacă el e strein de firea noastră, de firea românilor, sau dacă din potrivă se lipește de modul nostru de simțire și de gândire. Când hotărîm, d-lor, de cariera unui școlar, îi consultăm mai întâi aptitudinile; unul are predispoziție naturală spre matematici, altul spre istorie, de exemplu, și atunci fie-căruia îi îndreptăm pașii potrivit cu firea lui; cariera îmbrățișată în astfel de condiții va da roade bune. Așa și cu un popor. Americanul de sud întrebuițează cu mai mult profit calul decât europenii care l'aŭ introdus la el. Mulți sĕlbatici întrebuițează mal cu inlesnire decât noi puștile noastre complicate... Pentru ce? Pentru că la unii caii, la alții puștile intră mai în adâncul trebuințelor lor. Așa și cu realismul rațional pe care l'am îmbrățișat noi ca un fel de carieră intelectuală. Românul, domnilor, tră-

este într'o climă temperată, mai mult aspră; din fire nu e prea înflăcărat nici prea entusiast, nici prea inchi-puitor, căci legendele și basmele cele în care intră mai multă fantazie și lucruri imposibile le are împrumutate; din contra el are simțul realității, iubește lucrurile cumpănite și adevărate, deci pentru el o literatură care are de bază natura, adevărul, pare a'i fi priincioasă. A zice dar că realismul e o copilărie mi se pare greșit.

Asemenea cu pesimismul. La noi pesimismul, adică credința că cea mai mare parte din viață e tristă și că, pentru inteligență, viața e tristă toată, căci nu știm pentru ce trăim pe pământ, numai casă mâncăm, să dormim și să murim..... în fine, acest sistem filosofic de vedere și gândire este venit la noi, s'a l pit de o situație a noastră care îi priia. Pe lângă starea noastră socială care era era aproape aceiași la noi ca și aiurea, unde s'a arătat pesimismul mai ântei, dar apoi îmi pare că chiar sufletul românului, cum am mai spus'o aiurea, e mai mult trist, de cât al altor popoare de sud, de ex. Știm că fie-care po-

por își are sufletul său aparte, fondul său specific care îl deosebete de alte popoare. Dacă s. ex. tipul englezului e născut flegmatic, din viața lui sigură, din configurațiunea asigurată a țerei sale, — tipul românului e înclinat spre tristeță tocmai din nesiguranța vieții noastre de stat, de popor. E un singur român care să nu'și fi pus în sufletul său întrebarea: ce s'ar întâmpla cu noi la o ciocnire între colosul de la nord și rasa germană? E un singur suflet care să nu fi amestecat și ipoteze triste în mai toate răspunsurile ce'și dă întrebării. Nu zic, domnilor, că românul s'ar pleca vr'o dată; din contra, s'ar lupta până la moarte, și mai curând de cât să'și închine steagul său național l'ar arde și i-ar bea cenușa ca să crească din această semință de ultim eroism ura generațiilor viitoare contra celor care l'ar cotropi; dar, domnilor, ori-cum o idee tristă se va lega tot-d'a-una de reflecții de felul acesta. Așa ne-e soarta de popor mic, aruncat între popoare mari. Și așa ne-a fost soarta de când s'a trezit conștiința celor d'ântăi români în valea Dunării. De aceea, domnilor, noi n'am făcut mo-

numente; de aceea n'am scris nimic atâtea secole; de aceea e în fisionomia românului ceva apăsător; de aceea sufletul lui se reduce la un fel de *duioşie*, o nuanţă sentimentală tristă. Această *duioşie* se vede atât în melodiile lui triste, e adică în doinele populare, unde se străvede în fisionomia celui care le cântă sau celui care le a compus un fel de suflet în tânguire, într'o nesiguranţă viitoare, într'o părere de rău de un trecut mare şi frumos. Această *duioşie* reese încă din danţul nostru naţional prin excelenţă: hora, unde în mişcarea înceată a ei, în mutarea ei, în întinderea braţelor şi coborârea lor se vede asemenea fisionomia unei vieţi apăsate, — cum se vede bestialitatea orientului în danţul pîntecelui, cum se vede sentimentalismul germanului în valsul său, cum se vede impetuozitatea ungurului în ceardaşul său. *Duioşia* românului se vede încă şi din poezia lui populară, mai toată fiind străbătută de o rază de tristeţă blindă. *Duioşia* românului se vede încă prin aceea că cele mai multe cuvinte care exprimă această stare sufletească îi sunt proprii ale lui, intime, culese ferbinţi după inima sa, şi de aceea

nici nu se pot traduce: duioşie, dor, doină şi altele sunt cuvinte de natura aceasta.

Vedem prin urmare că pesimismul a intrat în sângele nostru ca un altoi la o plantă de aceeaşi zonă climaterică şi de aceeaşi specie. Acum este el un rău acest pesimism, un rău literar, un rău politic? Nu ved d-nilor, nimic din toate acestea, de şi se zice că omul pesimist n'are idealuri; pesimismul românesc nu e exagerat, nu ne duce la sinucidere. El ne dă numai speranţa unei vieţi viitoare mai bune. El ne dă chiar în prezent o putere de veghere, care ne întăreşte. Căci ştiţi d-lor cine a perdut pe Franţa la 1870? a perdut'o optimismul ei care a orbit'o, care a înăbuşit'o. Şi ştiţi cine a ridicat atunci pe Germania? a ridicat'o pesimismul ei, credinţa că nu e ajunsă, că nu e încă bine şi că trebuie să se refacă, să se îmbunătăţească. Pesimismul aşa cum îl avem noi azi, fără caracterul său absolut, ne ţine atenţi şi ne face să fim ca paserea care călătoreşte de asupra mării: -- aripele 'i sunt întinse veşnic şi bine încordate, căci în momentul în care ar cădea, ar cădea pentru totdeauna.

Așa dar, d-lor, nici pesimismul nu mă pare o copilărie a rominilor din 1892.

Care e acum concluzia acestor câteva minute de întreținere cu d-voastre? Concluzia noastră e cea firească: Noi rominii din 1892 ne aflăm în drumul nostru normal și firesc, și nu ne găsim reîntorși sau căzuți la un moment de copilărie prin faptul că suntem cum suntem și că ne găsim în marele curente apusene. C'am fi putut fi mai bine, e altă chestiune. Dar atunci dacă găsim că adevărul stă de partea noastră în ceea ce ne preocupă aici, trebuie să facem concluzia morală cum că d. Hajdeu vede rău, c'ar fi poate bătrân, și cu vorba aceasta să ne aducem aminte de profundul dar cam asprul proverb român : când n'ai un bătrân să 'l cumperi și când îl ai să 'l vinzi?... Nu, domnilor și doamnălor, nimic din toate acestea. Atât d. Hajdeu cât și d. Odobescu — care e intrat în mod indirect în această conferință — sunt capete extraordinar de bine înzestrate și care vor avea să ne învețe totdeauna ceva. E bine însă că din învățăturile domniilor lor să plivim, ca din tot ce e omenesc și să alegem ce e bun și adevărat din cea ce e

mai puțin bun și mai puțin adevărat. Cu modul acesta îi vom sluji chiar pe domniile lor și le vom dovedi dragostea noastră mai presus de cât s'ar crede, căci le vom împleti aureole împrejurul capelelor cu din cele mai frumoase raze, cu din cea mai frumoasă lumină, adică din lumina adevărului.

